

УДК 111.32:130.3

Тарасюк Л. С.

АНДРОГІНІЗМ ТА ФЕНОМЕН ТРАНСЦЕНДЕНЦІЇ

В данной статье исследуются понятия философской антропологии «андрогинизм» и «целостность» личности. Анализируются философские концепции понятий «трансцендентного» и «трансцендентального» бытия. Обосновывается андрогинизм как феномен трансцендентного бытия. Определяется, что андрогиничность человека есть кульминацией целостности личности.

Ключевые слова: андрогинизм, целостность, личность, бытие, трансцендентный, трансцендентальный, имманентный, феномен.

У статті досліджено поняття філософської антропології «андрогінізм» і «цілісність» особистості. Проаналізовано філософські концепції поняття «трансцендентного» та «трансцендентального» буття. Обґрунтовано андрогінізм як феномен трансцендентного буття. Зазначено, що андрогінічність людини є кульмінацією цілісності особистості.

Ключові слова: андрогінізм, цілісність, особистість, буття, трансцендентний, трансцендентальний, іманентний, феномен.

The article considers such notions of philosophical anthropology as “androgynism” and “integrity” of a personality. Philosophical concepts of the terms “transcendent” and “transcendental” are analyzed. Androgynism as a phenomenon of transcendent existence is proved. It is determined that androgenicity of the individual is the culmination of personal integrity.

Keywords: androgynism, integrity, personality, existence, transcendent, transcendental, immanent, phenomenon.

У статті осмислюється феномен андрогінізму як цілісності особистості. Поняття «андрогінізм» іде від Платона, який вкладає у вуста Арістофана міф про андрогінів – сутностей, які, поєднуючи в собі чоловічі й жіночі якості, загрожували владі олімпійських богів. Для Платона андрогінізм – це стан цілісності, який надає людині богоподібні якості і, відповідно, можливості. Утрата андрогінічності є втратою богоподібності. Андрогінізм (від грец. andros – «чоловік», gēn – «жінка») – поняття філософії статі, яке відображає глибинну екзистенційну гармонію чоловічого і жіночого начал. *Актуальність теми зумовлена необхідністю усвідомлення андрогінізму та цілісності людини як феноменів трансцендентного буття. Метою статті є дослідження феномена андрогінізму як цілісності особистості; обґрунтування андрогінічності як кульмінації цілісності та феномена трансцендентного буття.*

Цілісність особистості можлива через співтворчість, у якій взаємодіють два начала: чоловіче та жіноче, що і є одним з аспектів феномена андрогінізму. Цією проблемою були зацікавлені мислителі й письменники: Платон, Арістотель, Емпедокл, К. Лукрецій, Плутарх, П. Абеляр, А. Фічіно, Б. Спіноза, І.-Г. Фіхте,

Стендаль, В. Соловйов, М. Бердяєв, С. Булгаков, Я. Беме, Л. Карсавін, Г. Гачев та ін. Цю традицію продовжили вітчизняні філософи: Н. Хамітов, С. Крилова, І. Ворчакова, Н. Гапон, І. Зубавіна, Н. Нікішина, Л. Гармаш, М. Препотенська, О. Рубан, Ю. Стребкова – і сучасна китайська дослідниця Лі Жун та ін.

Андрогінізм розуміють як деяку цілісність, неможливу без любові. Розуміння любові як цілісності розкривається у феномені андрогінізму. Як же зіставлене поняття «андрогінізм» з поняттям «трансцендентного буття»? Трансцендентне, трансцендування, трансценденція (із лат. *transcendens* – «за межами; що виходить за межі») – один із основоположних термінів філософії та теології. Латинський термін має відношення до А. Блаженного, однак є ще низка перекладів (М. Фічіно, Б. Кордієр та ін.); є низка давньогрецьких термінів Платона, Плотіна, Псевдо-Діонісія Ареопагіта як трансцендентного. Історія поняття виходить з античної філософії. У ній своє завершення воно знайшло в неоплатонізмі, у якому поняття «трансцендентне» використовувалося в двох значеннях: «трансцендентне» як більш високий рівень буття щодо попередньої сходинки, перехід до якої є трансцендуванням, й абсолютно «трансцендентне» щодо всього буття в цілому (єдине). Перше з наведених визначень зустрічається в А. Блаженного, який говорить про самотрансцендування: «Прийшли ми до своєї душі і вийшли з неї, щоб досягти країни безкінечної повноти». Друге значення зустрічається у Псевдо-Діонісія Ареопагіта й у вченні М. Кузанського про збіг протилежностей в єдиному, що трансцендує все наше мислення. Збігли в єдине протилежності є трансцендентними поняттями в абсолютному значенні й можуть мислитися лише у виході за межі всякого раціонального мислення. Надалі зустрічається неоплатонічний смисл трансцендентного, у якому на перший план виходить протиставлення трансцендентного (що виходить за межі чого-небудь) і іманентного (що заходить у межі).

У докантивській філософії поняття «трансцендентного» розвивалося в межах середньовічного вчення про «трансценденталії», що найбільш притаманно для теологічного аспекту цього вчення. Псевдо-Діонісій Ареопагіт говорить про суще, єдине, істинне і благо як про божественні імена. Ф. Аквінський неодноразово зазначає «трансценденталії» у зв'язку з божественними іменами. Значення поняття «трансцендентальне» засвідчує ще раз, що феномен андрогінізму постає перед нами як кульмінація цілісності буття людини і є саме феноменом трансцендентності.

І. Кант заперечував тотожність трансцендентального та трансцендентного й визначав трансцендентне як таке, що виходить за межі можливого досвіду. Й. Фіхте протиставляв трансцендентне іманентному, розуміючи під першим вихід за свої межі й прийняття існування речей за межами свідомості. Ф. Шлейєрмахер трансцендентним називав дещо, що виходить за межі буденного мислення. Е. Гартман пов'язує своє розуміння трансцендентного з трансцендентальним: «Іманентне, оскільки воно мислиться у відношенні до трансцендентного,

називається «трансцендентальним». На тісний зв'язок трансцендентного й трансцендентального вказує і Х. Файхінгер: «Трансцендентне може мати два значення: те, що переходить об'єм досвіду і те, що лежить за межами його змісту. Перше є пізнанням надчуттєвого, інше – пізнанням із чистого розуму, що є пізнанням а ргіогі». Е. Гуссерль розглядає трансцендентне як корелят трансцендентального; до власного сенсу світу належить трансцендентність як ірреальна уведеність у «Я». М. Гайдеггер пов'язує трансцендентальне пізнання «з переходом (трансценденцією) чистого розуму до сущого», а проблему, що утворює трансцендентність, називає трансцендентальною.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна вивести своєрідну формулу андрогінізму як кульмінації цілісності людини. Андрогінізм є феноменом трансцендентним щодо цілісності як феномена трансцендентального. М. Гайдеггер зазначає, що сутність трансценденції дозволяє властивостям душі людини стати трансцендентальними.

За М. Гайдеггером, «...буття є transcendens просто. Трансценденція буття присутності особлива, оскільки в ній лежить можливість і необхідність індивідуації. Усяке розмикання буття як transcendens'a є трансцендентальне пізнання [12, с. 38]. К. Ясперс обґрунтовує трансцендування як зв'язок способів буття і різних його рівнів; у трансцендуванні відбувається відродження людської сутності. Трансценденція є корелятом екзистенції. Тобто це ще раз підтверджує, що відновлення своєї цілісності перебуває саме в трансцендентальній площині, за межами досвіду і є безкінечним процесом. Цілісність не може бути завершена зараз і назавжди, це оскільки є феноменом трансцендентального. К. Ясперс зазначає: «Трансценденція – це буття, яке ніколи не стане світом, але яке є через буття в світ». Е. Левінас намагався відновити значення абсолютно трансцендентного як безкінечного, що перебуває за межами буття, категорій буття, тотальності й досвіду. Досить важливо, що Е. Левінас використовував поняття «трансценденції» в етиці для позначення відповідальності за Іншого, відношення до Іншого. Це говорить, що цілісність людини набуває зовсім іншого виміру відповідальності за себе і своє буття.

Досліджуючи андрогінізм як феномен трансцендентального буття людини, важливо акцентувати увагу на тому, що досвід людини, її існування є іманентним, замкнутим у собі, і людині необхідно розвиватися, щоб досягти відповідності до трансцендентального буття. Це співвідношення говорить про «ясне», «чисте» буття, якого повинна досягти людина, що і є відновленням її цілісності. Цей перехід рівнозначний поняттю «трансценденція», як зазначив М. Гайдеггер. У цьому зв'язку важливо навести й формулювання Ф. Ніцше: «Людина є не мета, а міст», «сходження і сходження». Але людина завжди повинна мати мету, яку необхідно буде виконати. мета є тим вектором, який орієнтує всю цілеспрямованість людини й дає їй силу подолати, здійснити «перехід» у своєму власному бутті з одного рівня досвіду в інший. Тоді вона й стане тим «містком»

переходу з одного рівня свого досвіду в інший, саме «містком», тому що не лише для себе, а й для інших, «містком» в інший вимір буття. Мета створює твір. Тому перше, про що треба дбати, – це про збільшення мети, що її формує для себе митець. У принципі мета повинна бути недосяжною. Розширення мети, поглиблення мети – методологія справжньої творчості. Ідея – є перший імпульс управління, що виникає в підсвідомості митця. Ідея створює рух із підсвідомого у свідоме, що виносить праобраз із безформного, несруктуралізованого стану осяяння на поверхню формалізованої уяви. Людина ніколи й нічого не сприймає в цілісності; лише образ спроможний схопити й донести до людини цілісність, бо міститься він (образ) якраз за тим самим обрієм свідомості, у трансцендентності. Тому створення образу і є переверненням раціонального дискурсивного мислення, стрибком із часу. «Справжня творчість за межами буденного світу, вона створює «продукти» для вічності», – зазначав М. Бердяєв. М. Гартман у своїй книзі «*Metaphysik der Erkenntnis*» приходиться до того, що суб'єкт, який пізнає, є частиною буття і що розум занурений у темне несвідоме, яке йому трансцендентне, але якому він іманентний. М. Бердяєв зазначає, що особистості необхідно піднятися до духовного розуміння пізнання через акт творчості, через який і відбувається просвітління [1, с. 7].

Платон створив образ андрогіна, образ цілісності, досконалості, і він (образ) живе за межами часу. Образ є продуктом духу, і дух втілюється саме через образ. У своєму дослідженні ми доходимо висновку, що саме андрогінізм є кульмінацією цілісності, але це явище є феноменом трансцендентального буття. Створення образу андрогінічності не є в межах буденного світу, це прояв світу ідеального, духовного, трансцендентного. Трансценденція – реальність, яка виходить за межі людини і її світу, але задана їй у переживаннях і цілеспрямованості. Трансценденцію можна розглядати як перспективу розвитку людини. В екзистенціалізмі поняття «трансценденція» зіставляється з поняттям «екзистенція», яке означає неповторне існування людини, відкрите їй зараз і сьогодні. Атеїстичний екзистенціалізм усвідомлює трансценденцію як творене людиною майбутнє. У релігійному екзистенціалізмі поняття «трансценденція» виражає буття Бога. У персоналізмі трансценденція досягається як буття особистості Бога, і разом з тим – це буття людської особистості, яка в процесі духовної та душевної еволюції набуває ознак Боголюдини. У метаантропології вводиться поняття «антропо-трансценденція», корелюючи з категорією метаграницного буття людини (Н. Хамітов). Трансцендування – ключовий концепт екзистенціалізму, персоналізму й метаантропології, що означає процес виходу людини за межі буденного буття й подальший розвиток за цими межами. Н. Хамітов окреслив прояви трансцендування в різних філософських концепціях. І в екзистенціалізмі, і в персоналізмі, і в метаантропології трансцендування є критерієм справжнього людського буття й означає поєднання екзистенції та трансценденції. Однак, у різних школах і напрямках сутність трансцендування

розуміють по-різному. В атеїстичному екзистенціалізмі трансцендування – вільне становлення й утілення життєвих проєктів; у релігійному екзистенціалізмі – процес творення умов для переживання людиною у зв'язку з трансценденцією; у персоналізмі трансцендування є перехід екзистенції людини в трансценденцію; у метаантропології – трансформації особистості на шляху буденного буття до граничного й метаграничного буття [17, с. 362–363].

М. Бердяєв визначив трансцендування в екзистенціальному значенні як свободу й звільнення людини від полону в самої себе. Але свобода є не легкістю, а труднощами, вона проходить через трагічні суперечності. «Особистість є цілісний образ людини, у якій духовне начало оволодіває всіма душевними і тілесними силами людини» [5]. «Єдність особистості створюється духом», – так описав цілісність людини як феномен трансцендентального буття філософ-персоналіст [5]. М. Бердяєв зазначив, що трансцендування є активний, динамічний процес, це іманентний досвід людини, у якому людина переживає суперечності, відчуває свою смертність і намагається подолати ці внутрішні розриви. Реалізація особистості в людині є постійне трансцендування. Людина намагається вийти за межі суб'єктивності. Вихід із суб'єктивності відбувається шляхом об'єктивації [2; 5]. Суспільство має свої всезагальні прийняті форми. Особистість зустрічається з великою кількістю суперечностей. Трансцендування відбувається саме у відчуженості людини й пошуку себе як особистості. Цей шлях лежить у глибині існування. М. Бердяєв у своїй роботі «О рабстве и свободе человека» пише, що «...на цьому шляху відбуваються зустрічі з Богом, з іншою людиною, з внутрішнім існуванням світу, це шлях не об'єктивних повідомлень, а екзистенційних спілкувань, особистість повністю реалізує себе на цьому шляху» [2]. У трансцендуванні людина перебуває в царстві свободи, і зустріч людини з тим, що є над нею, має особистий характер, понадособисте не придушує її, а навпаки, розвиває. Це основна відмінність від зовнішнього світу, об'єктивного, який намагається ввести в царство безособового, у владу детермінації, тоталітаризму, хоча досить часто маскується під різну «світлу» ідеологію.

Відношення особистості до іншого, найвищого не означає відношення частини до цілого. Особистість залишається цілісною, хоча вона і є частинкою чогось вищого Єдиного й Цілого. Але в об'єктивованому світі людина відновлює свою цілісність через творчість і саме через цей акт приєднується до Єдиного і Цілого. М. Бердяєв зазначав, що творчий акт лежить за межами часу. У просторі й часі лежать лише продукти творчості. Продукти творчості не можуть задовольнити творця. Але пережитий творчий підйом, екстаз, який долає відмінність суб'єкта й об'єкта, переходить у вічність. Досить складна проблема відношення творчості і споглядання. Споглядання не є досконалою пасивністю духу, як часто думають. У спогляданні є також момент духовної активності й творчості. Естетичне споглядання краси природи дає активний прорив до іншого світу. Краса вже є інший світ за цим світом. Споглядання іншого й духовного,

розумного світу долає цей світ, який відділяє нас від Бога й духовного світу. У спогляданні вищого, прекрасного, гармонійного спостерігач переживає момент творчого екстазу, його таїну. Помилково думати, що стан натхнення й одержимості вищим не є творчим станом. Геній – людина одержима, але він творець. Але власне моменти споглядання не знають боротьби, конфлікту, страждуючого спротиву й труднощів, ці стани долаються. Цим споглядання відрізняється від інших форм духу. І людина повинна періодично доходити до моментів споглядання, переживаючи благодатний стан споглядання. Винятковий динамізм, безперервний активізм або роздрібнюють людину, або перетворюють її в бездушний механізм [5, с. 472]. Тому можна зробити висновок, що відновлення цілісності особистості, народження її андрогінічності є феноменом трансцендентального буття. Споглядання й творчість притаманні трансцендентальному світу, у якому людина стає вільною, її внутрішній світ розкривається повно, відновлюється її цілісне «Я». Творчий акт завжди є трансцендуванням, виходом за межі об'єктивованого світу, за М. Бердяєвим, «іманентної дійсності», проривом свободи через необхідність. Говорячи про цілісність особистості, ми постійно звертаємося до таких філософських понять, як творчість, свобода, любов, пізнання, а також етимологічного ряду понять цілісності: ціль, цілість, цільність, цілеполягання, цілеспрямованість, зцілення. Виходячи з цього, можна описати кристал цілісності. Чому кристал? Тому що він за своєю суттю – цілісний. Отже, андрогінізм – це по суті вияв трансцендентного в бутті людини. Сутність трансценденції дозволяє властивостям душі людини стати трансцендентальними. Тому андрогінізм є феноменом саме трансцендентального буття. Андрогінічність досягається через творчість, любов, свободу, але у творчості, як і в любові й у свободі, немає ані чоловічого, ані жіночого – усе стає єдиним і цілісним. Андрогінізм – актуальний акт максимуму цілісності особистості. Андрогінічність є кульмінацією цілісності та зіставляється з цілісністю так, як трансцендентне буття з трансцендентальним.

Література:

1. *Бердяев Н. А.* О назначении человека / Н. А. Бердяев // О назначении человека. – Москва : Республика, 1993. – С. 20–84.
2. *Бердяев Н. А.* О рабстве и свободе человека. Опыт персоналистической метафизики / Н. Бердяев. – Париж : YMCA-Press, 1939. – 224 с.
3. *Бердяев Н. А.* Смысл творчества / Н. А. Бердяев // Философия свободы. Смысл творчества. – Москва : Правда, 1989. – 607 с.
4. *Бердяев Н. А.* Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого / Н. А. Бердяев // О назначении человека. – Москва : Республика, 1993. – 382 с.
5. *Бердяев Н. А.* Дух и реальность / Н. А. Бердяев ; вступ. ст. и сост. В. Н. Калужного. – Москва : ООО «Издательство АСТ»; Харьков : «Фолио», 2003. – 679 с.
6. *Бердяев Н. А.* Спасение и творчество / Н. А. Бердяев // Эрос и личность. Философия пола и любви. – Москва : Прометей, 1989. – С. 113–116.
7. *Бердяев Н. А.* Философия неравенства / Н. А. Бердяев. Письма к недругам по социальной философии. – Москва : АСТ: Астрель: Полиграфиздат, 2010. – 349 с.
8. *Кант И.* Метафизика нравов в двух частях / И. Кант // Соч. в 6 т. – Т. 4 – Ч. 2. – Москва : Мысль, 1965. – 480 с.

9. *Кант И.* Об изначально злом в человеческой природе / И. Кант // Соч. в 6 т. – Т. 4. – Ч. 2. – Москва : Мысль, 1965. – С. 5–57.

10. *Тарасюк Л. С.* Феномен андрогінізму в сучасності / Л. Тарасюк // Образование и наука XXI века – 2013: VIII междунар. науч.-практ. конф., 17–25 октября 2013 г. Бял ГРАД-БГ (София, Болгария), 2013. – С. 28–31.

11. *Тарасюк Л. С.* Сознание времени как проблема целостности личности / Л. Тарасюк // Европейская наука XXI века – 2014: X междунар. науч.-практ. конф., 7–15 мая 2014 г. – Бял ГРАД-БГ (София, Болгария), 2014. – С. 41–44.

12. *Хайдеггер М.* Бытие и время: Статьи и выступления / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибихина. – Москва : Республика, 1993. – 447 с.

13. *Хайдеггер М.* Тезис Канта о бытии / М. Хайдеггер // Время и бытие. – Москва, 1993. – С. 361.

14. *Хайдеггер М.* Разговор на проселочной дороге: Избранные статьи позднего периода творчества / М. Хайдеггер. – Москва : Высшая школа, 1991. – 192 с.

15. *Хайдеггер М.* Основные понятия метафизики / М. Хайдеггер ; пер. и примеч. А. В. Ахутина и В. В. Бибихина // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – С. 116–163.

16. *Хайдеггер М.* Учение Платона об истине / М. Хайдеггер // Историко-философский ежегодник. – Москва : Наука, 1986. – С. 255–275.

17. *Хамитов Н. В.* Философская антропология: словарь / Н. В. Хамитов ; под редакцией доктора философских наук, профессора Н. Хамитова. – Київ : КНТ, 2011. – 472 с.

Надійшла до редакції 26.04.2016. Розглянута на редколегії 17.05.2016

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор Байрачний К.О.

Кандидат філософських наук, доцент, виконувач обов'язків завідувача кафедри політології та історії Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» Селевко В.Б.